Буртник Богдана Ярославівна
асистент кафедри англійської мови
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Україна

Буртник Софія Ярославівна
асистент кафедри англійської мови
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Україна

КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНІ ТА КОМПОНЕНТНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ ВІЙНА В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Мова і мислення як два взаємозалежні явища співіснували у лінгвістиці з давніх часів. Доказом цього є функціонування окремої галузі лінгвістики – лінгвофілософії, головним напрямом якої є вивчення зв'язків між мовою та формально-логічним мисленням. Будучи одиницею свідомості, концепт вважається мисленнєвим утворенням, що автоматично стає об'єктом дослідження лінгвофілософії. Як справедливо зазначив А. М. Приходько, людина є істотою, яка постійно систематизує і структурує світ, у якому живе. Результати, які людина отримує впродовж життя, вона фіксує за допомогою понять, концептів, фреймів, картин світу, які представлені у вигляді номінативних і предикативних одиниць та утворюють семіотичний вербальний код [4, с.15]. Природньо, що цей факт зумовлює підвищений інтерес до вивчення не лише когнітивних, дискурсивних, але й лінгвосеміотичних, лінгвофілософських та лінгвопрагматичних властивостей мовних одиниць.

А. Пайдзінська також наголошує, що характерна для певної мови інтерпретація світу, може бути виражена різними способами: семантичними структурами лексем, кількістю предметів у певному лексико-семантичному полі, етимологією, словотвірною та семантичною вмотивованістю лексем, процесами найменування і метафоризації [8, с. 45]. Оскільки виникнення картини світу тісно пов'язане з мовою і визначається нею, її ще називають *мовною картиною світу* (далі МКС).

Людина мислить концептами і тому, коли виникає нове явище чи реалія, вона проводить аналогію із уже існуючим предметом і, базуючись на попередньому досвіді, утворюється метафора (цей процес відбувається завдяки перенесенню ознак одного предмету на інший) [5, с. 55].

Американські науковці М. Джонсон та Дж. Лакофф (1980) розробили

теорію системного опису концептуальних метафор, класифікуючи їх за когнітивною функцією на три типи: *структурні*, *орієнтаційні* та *онтологічні*. Функцією структурних метафор є пояснення одного, більш складного, концепту, що виступає у вигляді області-цілі, за допомогою конкретнішого концепту, області-джерела. Онтологічна метафора є такою, що категоризує абстрактні явища, окреслюючи їх за допомогою персоніфікації та метонімії. Третій тип метафори – орієнтаційна – осмислюється за допомогою місцезнаходження та простору [6, с. 36]. Для опису когнітивної метафори Дж. Лакофф (1989) пропонує застосувати лінгвокогнітивні процедури розширення, специфікації, редукції або комбінування для когнітивної трансформації області-джерела. Дані процедури полягають у введенні нового елемента, його уточненні, об'єднанні декількох когнітивних метафор спільним метафоричним виразом або ж не включення елемента до області-цілі [7, с. 68]. Той факт, що ми систематично використовуємо образи для опису певного предмета чи явища, дав підстави вважати, що у свідомості носія мови уже існує концептуальна метафора.

Для детального дослідження та аналізу концептуальної метафори вартим уваги є такий спосіб її актуалізації як дискурс. Відомий нідерландський дослідник дискурсу Т. ван Дейк визначає дискурс як *комунікативну подію* (складну єдність мовної форми, значення і дії), відтворену учасниками спілкування; подію, в якій задіяна не лише мова в її фактичному використанні, але й ті ментальні процеси, які неминуче супроводжують процес комунікації [1, с. 50].

Публіцистичний дискурс є одним із небагатьох, який найбільш швидко реагує на зміни, які відбуваються у мові. Окрім цього, він є важливим типом дискурсу, оскільки у ньому висвітлюються погляди й інтереси суспільства.

А. П. Загнітко підкреслює специфічну особливість публіцистичного дискурсу, вказуючи на діалогічний зв’язок публіциста і читача. За його концепцією, публіцистичний дискурс є інформативним текстом про певне явище чи подію і виступає „…*посередником між мовленнєво-мисленнєвою діяльністю автора і реципієнта*” [3, с. 12].

Описуючи семантичну структуру номінативної лексеми *war*, було проведено семний аналіз, що полягає в аналітичному підході до значення слова, тобто поділі його значення на окремі елементи (семи), адже опис концепту передбачає тлумачення його імені та найближчих до нього понять.

Для реконструкції інваріантного семного складу концепту ВІЙНА нами були проаналізовані дефініції іменника *war* взяті із 10 тлумачних, тезаурусних

і енциклопедичних словників, за допомогою яких ми отримали 9 узагальнених значень, що складають денотат концепту ВІЙНА. Основним значенням іменника „war", що активізує концепт WAR в англійській мові, є значення, що найчастіше повторюється у словникових статтях: *war* – організований, широкомасштабний, озброєний, часто тривалий конфлікт між країнами, націями, державами, в яких беруть участь військові сили (*organized, large-scale, armed often prolonged conflict between countries, nations, states involving military forces*). До периферійних належать значення, які є менш уживаними у словникових дефініціях.

Периферія 1 (зафіксовано у 9 словниках) *war* – боротьба між супротивними групами в межах однієї країни або між двома та більше країнами з використанням збройних сил (***fighting*** *between opposing groups within one country or between two or more countries with the use of armed forces*).

Периферія 2 (зафіксовано у 6 словниках) складається з 3 значень: а) *war* – будь-яка ситуація, коли існує сильна конкуренція між протилежними сторонами (*any situation in which there is strong* ***competition*** *between opposing sides*); б) *war* – узгоджені зусилля або кампанія, щоб боротися або покласти край чомусь, що вважається шкідливим (*a concerted* ***effort*** *or* ***campaign*** *to combat or put an end to something considered injurious*); в) *war* – методи та процедури боротьби як навчання, військова наука чи професія (*the techniques and procedures of* ***fighting*** *as a* ***study****, military* ***science****, or* ***profession***).

Периферія 3 (зафіксовано у 5 словниках) має одну дефініцію *war* – стан або період активної або відкритої ворожнечі чи ворожості (a state or period of active or open **hostility** or **enmity**).

Периферія 4 (зафіксовано у 4 словниках) містить 2 значення: а) *war* – стан активного антагонізму або суперечки (*a condition of active* ***antagonism*** *or* ***contention***); б) war – агресивна ділова боротьба, щоб отримати економічну силу чи контроль (*an aggressive* ***business struggle*** *to gain economic power or control*);

Периферія 5 (зафіксовано у 3 словниках) має одну дефініцію: war – стан протистояння чи ворожого суперництва проведений силою зброї, як у низці боїв чи походів (*a state of* ***opposition*** *or an inimical* ***contest*** *carried on by* ***force of arms****, as in a series of* ***battles*** *or* ***campaigns***).

Дефініційний аналіз номінативного іменника ВІЙНА дав можливість об'єднати його визначення у 4 узагальнені тлумачення лексеми „*war*", що в сукупності становлять понятійний складник концепту WAR, а саме:

1. *a contest between nations or states, carried on by force, either for defense, or for revenging insults and redressing wrongs, for the extension of commerce or*

acquisition of territory, or for obtaining and establishing the ***superiority*** *and* ***dominion*** *of one over the other;*

2. *a particular period of* ***fighting*** *between* ***opposing groups*** *within one country*;

3. *a situation in which countries, organizations, or businesses compete with each other to gain* ***economic power*** *or* ***control***;

4. ***fight*** *or* ***an effort*** *over a long period of time to get rid of or stop something unpleasant*.

Погоджуємось із науковцем Н. Г. Єсипенко, яка зазначає, що одного слова недостатньо, щоб передати увесь спектр ознак концепту, а тому аналізуються його супровідні слова, які доповнюють значення концепту [2, с. 254].

У ході цього аналізу було виокремлено 22 семи (*fight, antagonism, enmity, belligerency, outfit, strife, opposition, contention, instrument, army, forces, rivalry, science, profession, contest, effort, competition, hostility, fighting, campaign, struggle, conflict*) і з'ясовано, які з них несуть найбільше смислове навантаження у структурі концепту ВІЙНА.

Фактичний матеріал дає можливість виділити основотвірні семи концепту ВІЙНА: найбільш частотними серед них є семи – *conflict*, *fighting*, *contest*, *hostility*, які належать до ядра концепту. Такі семи як *competition*, *forces*, *struggle*, *campaign*, *effort*, *contention*, *opposition*, *fight* входять до складу ближньої периферії, а семи *army, instrument, enmity, antagonism, strife* і *outfit*, що зафіксовані у дефініціях один-три рази становлять дальню периферію.

Публіцистичний дискурс, за допомогою якого відображається таке суспільно-політичне явище як війна, допомогло нам, у ході його дослідження, простежити основні актуальні когнітивні ознаки концепту ВІЙНА в Україні, що зображається журналістом як представником американської лінгвоспільноти.

Вибірка прикладів актуалізації концепту ВІЙНА здійснювалась з статей відібраних із сучасних американських видань (*The Washington Post, The Atlantic, The New York Times* та ін.) про війну в Україні, що представляють публіцистичний дискурс.

Для повноцінного опису концепту ВІЙНА, окрім його компонентного аналізу, вважаємо за потрібне дослідити вербалізацію концепту ВІЙНА у публіцистичному дискурсі.

Нами було виділено наступні метафоричні моделі:

ВІЙНА – ЦЕ ЖИВА ІСТОТА є типом метафори, що об'єктивує війну як живу істоту. Наведемо декілька прикладів:

Прояв агресії та стихійності: *„**War raged in Ukraine's east** on Sunday,*

*with a Ukrainian counteroffensive near Kharkiv, the country's second largest city, gaining ground in the northeast" (*The New York Times, May 8, 2022). У наведеному вище прикладі видно, що автор статті наділив війну людськими якостями, щоб передати наскільки інтенсивно вона вирувала на сході країни, зокрема у другому за величиною місті – Харкові.

Адаптація до фази протистояння: „*Sustaining that support through this summer, though, will be doubly important as* ***the Ukraine war settles*** *into a kind of "sumo" phase — two giant wrestlers, each trying to throw the other out of the ring, but neither willing to quit or able to win"*. (The New York Times, June 7, 2022). На період червня 2022 року війна звикала до нової фази ведення боїв, які вимагали радикальних рішень від обох сторін.

Завдання тілесних ушкоджень (травматизація): *„**The war has scarred Ukraine's natural environment** — polluting its rivers and lakes, contaminating its soil, eviscerating its forests — a circumstance that experts fear could lead to a long-term increase in cancers and other illnesses among civilians."*(The Washington Post, March 13, 2023). Серед усіх ймовірних наслідків, які має війна, одним із неочевидних є вплив руйнівної війни на навколишнє середовище тих територій, що зазнали бомбардувань. Таким чином, війна залишає шрами не лише на людських тілах, але й на природі.

Фізичний контакт та експансія: *„**No corner of Ukraine is untouched by the war** — not even in the far west, a mostly agricultural region, dotted with farming villages and split down the middle by the Carpathian Mountains, which was long viewed as a place of refuge."* (The Washington Post, January 21, 2023). Незважаючи на популярну думку про те, що війна вплинула лише на схід країни, автор статті наголошує, що в Україні не залишилось територій, які не постраждали від війни тим чи іншим способом.

Перейдемо до наступної метафоричної моделі. ВІЙНА – ДОВГОТРИВАЛИЙ ПРОЦЕС. Проілюструємо декілька прикладів:

Ознака витривалості та стійкості: *„In Mariupol, the Ukrainian port city now in ruins after* ***sustained Russian assault****, and a place Mr. Putin wants to showcase as evidence of his "victory," the city's last Ukrainian defenders vowed to fight on."*(The New York Times, May 8, 2022). У статті автор описує місто Маріуполь, який став фортецею та стримував напад російської армії, що вимагало стійкості та відваги.

„Across eastern Ukraine, Russia appeared intent on making its ***occupation permanent*** *through Russian flags, Russian-language signs and the introduction of the ruble."*(The New York Times, May 8, 2022). У даному контексті війна та

окупація вербалізуються як процес штучного вкорінення чужорідних символів (прапорів, мови, валюти). Це підкреслює прагнення агресора перетворити тимчасове захоплення на сталий, «перманентний» стан, що розширює когнітивну ознаку тривалості концепту.

„Capt. Sviatoslav Palamar, a deputy commander of the regiment, said, "We don't have much time, we are under ***constant shelling****," with attacks from Russian tanks, artillery, airplanes and snipers."* (The Washington Post, January 21, 2023). Постійність обстрілів та перелік різноманітних видів озброєння активізують сприйняття війни як безперервного, виснажливого процесу. Метафоричне «перебування під обстрілом» створює образ замкненого кола воєнних дій, де часовий ресурс стає критичним показником динаміки концепту.

Часова протяжність (затягування): *„If the war* ***drags on*** *for a long time, it is likely that support for the West's commitment to Ukraine may waver among consumers paying the cost at the pump or in their utility bills."* (The New York Times, May 8, 2022). Використання дієслова drags on акцентує на виснажливому характері конфлікту.

Наступною метафоричною моделлю слугує модель ВІЙНА – МІСЦЕ ПРИЗНАЧЕННЯ (ПРОСТОРОВИЙ ОБ'ЄКТ):

Наближення до кордонів: *„As* ***war nears*** *Crimea, Russian occupiers are trying to lure tourists"* (The Washington Post, July 3, 2023).

„Almost two years into Russia's full-scale invasion of Ukraine, ***with war at their doorsteps****, older people who have stayed behind offer varying reasons for their decisions."*(The Washington Post, January 14, 2024). У прикладі показано, що незважаючи на її близький прихід, старші люди відмовились покидати свої домівки, розуміючи які наслідки за собою несе війна.

Завершення руху (фінал): *„… and the secretary of defense to make clear in the strongest and most colorful language that this kind of loose talk is reckless and has got to stop immediately — before we* ***end up in an unintended war*** *with Russia."*(The New York Times, May 6, 2022). Фразеологічне поєднання *end up in* (опинитися в результаті) представляє війну як фінальну точку маршруту або пастку, до якої може призвести певна послідовність дій чи висловлювань. Концептуалізація війни як просторового об'єкта, в якому можна «опинитися», акцентує увагу на непередбачуваності та небезпеці втрати контролю над ситуацією.

Розглянемо ще одну метафоричну модель: ВІЙНА – РУЙНУВАННЯ та декілька її прикладів:

Масштабна деструкція інфраструктури та довкілля: *„and that the*

reconstruction of the infrastructure and buildings ***destroyed by the war*** *will result in an additional 79 million metric tons of carbon dioxide being released into the atmosphere, about the same as Greece's annual emissions. And it has led to about $35 billion in environmental damage, Strilets said — a figure that changes by the hour."* (The Washington Post, January 21, 2023). Війна концептуалізується як чинник деструкції. Порівняння масштабів викидів із показниками цілої країни підкреслює, що «руйнування» виходить за межі локального контексту, набуваючи глобального кліматичного виміру.

„Olivia Nielson and Dave Hodgkin, of Miyamoto International, a global disaster management firm, have written that ***the war's destruction of buildings*** *has generated "millions of tons of highly hazardous, asbestos-contaminated rubble."* (The Washington Post, October 18, 2022).

„Ukraine's Institute for Soil Science and Agrochemistry Research estimates that ***the war has degraded*** *at least 40,000 square miles of agricultural land, it said in an email."* (The Washington Post, March 13, 2023). Метафора руйнування набуває фізичної ваги через обчислення мільйонів тонн токсичних залишків, що робить загрозу матеріально відчутною. Через дієслово *degraded* війна описується як сила, що позбавляє землю її життєдайної функції. Це розширює модель руйнування від миттєвого акту вибуху до тривалої втрати придатності територій для аграрної діяльності.

Наступною метафоричною моделлю є ВІЙНА – ГРА (ЗМАГАННЯ), що змальовує азарт та жагу до перемоги. Наведемо декілька яскравих прикладів:

Ризик втрати та поразки: *„… many fighting-age Russian men remain in hiding — still fearful of being seized by military recruiters and sent to fight, and die, in* ***a failing war****."*(The Washington Post, November 17, 2022). У поданому вище прикладі бачимо, що війна описується як така, що зазнає невдачі і здатна програти, особливо у ситуації, коли правда на іншій стороні.

Стратегічний виграш: *„Instead they win battles but* ***lose wars*** *− think U.S. experiences in Vietnam, Iraq and Afghanistan. Other things win wars today, and some of the best weapons don't fire bullets."* (USA Today, February 24, 2024).

Ще однією метафоричною моделлю, яку варто розглянути є ВІЙНА – ВИБУХОВА РІЧ (ЗАГРОЗА).

Здатність до знищення планети: *„If this* ***war doesn't inadvertently blow up*** *the planet, it might inadvertently help sustain it. And, over time, shrink Putin's primary source of money and power."*(The New York Times, June 7, 2022). У статті автор наводить такий приклад, для того, щоб наголосити на тому, яку нищівну силу має війна та до яких наслідків може призвести байдужість лідерів держав

світу, які мають силу змінити ситуацію.

Ефект детонації (ескалація): *„If the United States and its allies have refused to commit military forces for fear of* ***sparking World War III****, they have moved to support Ukraine in every other way, their determination mounting and their actions expanding with each Russian atrocity."*(The New York Times, May 8, 2022). Використання дієслова *sparking* (запалювання, провокування іскри) активізує образ війни як вибухонебезпечного об'єкта. У цій моделі локальний конфлікт постає як детонатор, здатний миттєво перетворитися на масштабну світову катастрофу через одну хибну дію.

Останньою чисельною метафоричною моделлю є модель ВІЙНА – ОБ'ЄКТ (ФІЗИЧНИЙ ПРЕДМЕТ)

Наведемо декілька прикладів:

Механічне розтягування: *„But as* ***the war has stretched on****, Russia has innovated by making smaller, mobile electronic weapons, like anti-drone guns and tiny jammers that form a radio-wave bubble around trenches."*(The Washington Post, January 21, 2023).

Тягар, що падає на плечі: *„But this* ***war,*** *like so many others,* ***has fallen*** *mostly on the young."* (The Washington Post, August 1, 2023)

Автономне існування: *"This is a* ***war*** *[that]* ***if left to itself*** *is not going to end anytime soon and is going to cost Ukraine dearly," Shannon said."* (The New York Times, May 6, 2022). Уявлення війни як об'єкта, що може функціонувати «сам по собі» (*left to itself*), підкреслює її інерційність та неконтрольованість. У цій моделі війна постає як механізм, який після запуску вимагає зовнішнього втручання для зупинки, інакше він продовжує діяти автономно, приносячи деструктивні наслідки.

Збільшення об'єму (розширення): *"…killing many sailors, we could be creating an opening for Putin to respond in ways that could dangerously* ***widen this conflict*** *— and drag the U.S. in deeper than it wants to be."* (The The New York Times, May 6, 2022).

Дослідження підтверджує, що концепт ВІЙНА в американському медіадискурсі функціонує як багатошарове ментальне утворення, де ядро доповнюється периферійними значеннями протистояння та зусилля. Аналіз публікацій у *The New York Times*, *The Washington Post* та *The Atlantic* виявив домінування метафоричних моделей, що персоналізують війну як живу істоту або трактують її як некерований процес та азартну гру. Така вербалізація дозволяє авторам не просто інформувати про події в Україні, а й створювати динамічний образ ворожого середовища, акцентуючи на його руйнівному